

Motivace pro jazykovou správnost

Prezentace pro předmět Základy
odborného stylu (VB000)

K. Pala, Centrum ZPJ FI MU

podzim 2014

Proč potřebujeme pravopis?

- Abychom komplikovali život sobě (a studentům)?
- Výchozí axiom: nelze nekomunikovat
- Standardy pro komunikaci
- Naše civilizace stojí na komunikaci – je to základ pro vědu, techniku, kulturu, veškeré znalosti lidstva
- Většina lidské komunikace je v přirozeném jazyce
- Musí splňovat jisté standardy, aby byla efektivní
- Má dvě základní podoby: mluvenou a psanou
- Jaký je mezi nimi vztah?
- Která podoba je prvotní?

Mluvený a psaný jazyk

- Mluvený jazyk je primární (cca 5000 jazyků světa)
- Psaný jazyk je až sekundární – je to paměť lidstva
- Efektivní komunikace vyžaduje přiřazení zvuků jazyka (hlásek) psaným znakům (písmenům)
- Úplná reprezentace zvuků v jednotlivých jazycích – International Phonetic Alphabet (IPA)
- Reprezentace zvuků – různé pravopisné systémy
- Jsou základem civilizace
- Abecední písmo – latinka, cyrilice a mnohá další
- Ideografická písmo (logografická) – čínština
- Slabičná písmo – japonština

Přiřazení zvuků znakům

- Kolik hlásek (fonémů) má čeština?
- Kolik písmen má čeština?
- Kolik hlásek (fonémů) je v angličtině?
- Kolik písmen je v angličtině?
- 40-42: 36
- 40-44: 26
- Uvedená čísla naznačují povahu pravopisného systému – fonetický (čeština) vs. historický (angličtina)
- Spřežkové a diakritické systémy (v češtině)

Funkce pravopisných systémů

- **Zaznamenávací** – aby se to dobře psalo
- **Vybavovací** – aby se to dobře četlo
- Která funkce je důležitější? Vyváženost?
- Posílíme-li jednu, oslabíme druhou a naopak
- Jaká je situace v praxi?
- Historické systémy (typicky angličtina, 14. stol.)
- Fonetické systémy (čeština, slovenština)
- Který systém je obtížnější k naučení?
- Spřežkové systémy – stará čeština, dnes zčásti polština
- Lze získat přes milion liber za úspěšnou reformu anglického pravopisu? (nadace Bernarda Shawa, 1910)
- Pravopisné systémy jsou velmi konzervativní

Pravopisné chyby

- Jazyková správnost a gramotnost – podmínka úspěšné komunikace a úspěšnosti obecně
- Pravopis není gramatika (popis struktury jazyka)
- V čem se nejvíc chybuje?
- Typy pravopisných chyb
- Překlepy (*prgram, studijní, ...*)
- Morfologické chyby – koncovky (*hloupejma*)
- Syntaktické chyby – shoda (psaní y/i), vazby (valence)
- Stylistické chyby – *provedení nařízení*
- Typografické chyby – mezery, pomlčky, spojovníky, uvozovky, fonty, jednopísmenové předložky na konci řádků
- Spisovnost : nespisovnost, formálnost : neformálnost

Opravování chyb v textech

- Pravopisné a gramatické korektory: softwarové nástroje odhalující chyby (překlepy) v textech
- Kde je lze najít? – v produktech, jako jsou Microsoft Office (Word), Open Office aj.
- Co dovedou? Co musí umět uživatel?
- Opravují jednotlivá slova v textu obsahující překlepy (*chitří, rozmný, právda, mluvým, ...*)
- Nedovedou opravit slovní spojení (v kontextu), např. *šikovná student, dívka plakal* apod.

Pravopisné korektory 2

- Jak jsou tyto nástroje konstruovány?
- Hrubá síla nebo intelligence?
- Kolik slov má čeština? Kolik slovních tvarů?
- PSJČ – cca 250 000 základních tvarů slov
- Slovních tvarů v češtině je cca 6, 5 milionu
- Morfologická analýza a morfologický analyzátor – může sloužit jako korektor překl.
- Pro češtinu – morf. analyzátor majka, cca 400 000 kmenů (ukázka v nástroji DebDict)

Gramatické korektory

- Dovedou opravovat slovní spojení v kontextu, např. *úspěšná studentka šel do školi když přšel.*
- Chyby v gramatické shodě a vazbách
- Opravují (snaží se) také chyby v interpunkci
- Povaha české interpunkce je syntaktická
- Pro češtinu je gr. korektor k dispozici jen v české verzi Wordu (Oliva, Květoň, Petkevič)
- Aplikace Grammaricon od Lingey – kvalita?
- Na rozdíl od korektoru překlepů gr. korektor podtrhává zeleně a opravy jen doporučuje

Gramatické korektory

- Co umí nástroj Grammaticon (od firmy Lingea)
– ukázat, falešné hlášky
- Co gramatické korektory nedovedou?
- Nakolik se na ně lze spolehnout?
- Evaluační parametry: přesnost a pokrytí
- Přesnost (úspěšnost) se dnes pohybuje do 70 %, jde o těžkou úlohu
- Principy fungování gramatických korektorů?
- Automatická syntaktická analýza – parsery (Set),
- Plus další vhodná heuristická pravidla

Nebojme se pravidel českého pravopisu

- Knižní podoba Pravidel českého pravopisu
- Internetová jazyková příručka – ÚJČ a FI MU
- Má dvě části – slovníkovou a normativní
- Slovníková část pokrývá cca 60 000 čes. slov
- Běží na serveru Centra ZPJ, denně až 30 000 přístupů (ukázka)
- Příručka obsahuje automatickou morfologii a je nově doplněna o dva normativní slovníky
- Doporučuji ji jako standardní pomůcku k psaní

Pravidla českého pravopisu

- Je český pravopis obtížný?
- Kombinace fonetického a historického principu, fonetický převažuje (piš, jak slyšíš)
- V čem se nejvíc chybuje?
- Stylistické chyby – cca 23 %, jde tu o formulaci myšlenek, ta je nesnadná
- Interpunkční chyby – asi 20 %
- Ostatní – překlepy, y/i, velká písmena, tvary mne/mě, typografické chyby aj.
- Reformy českého pravopisu

Současný stav I

- Poslední reforma čes. pravop. proběhla v r. 1993
  - Pokus o tzv. demokratizaci prav. – byl úspěšný?
  - Úprava psaní slov cizího původu (kurs/kurz)
  - Ref. vedla k malé pravopisné válce (filos/zofie)
  - Výsledek: špinavý kompromis
  - Můžeme si ověřit úspěšnost reformy – dnes máme k dispozici velké soubory textů – korpusy
- Takže jaký je současný stav? – je vidět, že norma je rozkolísaná – nejhorší možný výsledek

Současný stav II

- Korpusy (CzTenTen12) to potvrzují
kurs: 70,982 vs. kurz: 602,636, feminismus:
13,010 vs. feminizmus: 373
- Rozkolísanost standardů je obecně nežádoucí,
komplikuje plynulost komunikace
- Bezbolestná úprava by byla ú/ů
- Za problém se pokládají velká písmena,
volnost je značná
- Pokud jde o y/i, situace pro úpravu není zralá
- Případná inspirace slovenštinou

Vyhlídky a perspektivy

- Institucí, která se stará o jazykovou kulturu v ČR, je Ústav pro jazyk český AV ČR
- Komunikuje s veřejností prostřednictvím Jazykové poradny (a nyní též IJP)
- Jejich aktuální přístup k problematice českého pravopisu je velmi liberální
- Lze očekávat nějaké reformy?
- Pro absolventy FI je potřebné, aby se v č. prav. standardně orientovali a psali bez chyb

Další nástroje pro práci s jazykem

- Elektronické slovníky české – nástroj DebDict
- Vícejazyčné slovníky – např. produkty firmy Lingea
- Google Translator
- České překladače: Eurotran, PC Translator – málo kvalitní
- Problematika strojového překladu
- Morfologické a syntaktické analyzátoři
- Dialogové systémy
- Porozumění přirozenému jazyku (extrakce inf.)

Počítače a PJ

- Komunikace mezi člověkem a počítačem je dnes primárně jednocestná
- Její kvalita ve skutečnosti závisí na tom, jak dobře uživatel zná programové vybavení svého počítače (jeho OS)
- Počítače s námi zatím nedovedou komunikovat
- Potřeba dvoucestnosti – zde se dostáváme k umělé inteligenci – její součástí je mj. zpracování PJ (modelování funkcí lidského mozku)

Počítače a PJ 2

- Reprezentace znalostí o světě, inference (logika), zvládnutí PJ (gramatika) – tři součásti
- Dialogové systémy je musí obsahovat
- Turingův test, Eliza, chatboty, každoroční soutěž o Loebnerovu cenu, roboty
- Zpracování mluvené řeči – diktovací systémy
- Dovedou přepisovat zvuky na znaky – pro češtinu: Newton Technologies, Dictate 4
- U těchto systémů zatím nejde o porozumění PJ

Mgr. Jiří Materna, Seznam

- **Vysokou školu jste neprošel pouze u počítače, ale zahrál jste si například i ve fakultním divadle. Jaké to bylo, když se informatici pustili do divadla?**

Celá řada lidí si myslí, že divadlo na fakultě informatiky nemá co dělat, ale já jsem přesvědčený o opaku. Problémem českého školství je obrovská pasivita studentů a jejich neschopnost prezentovat své myšlenky na veřejnosti. Je to dáno především tím, že k tomu nejsou vedeni již od útlého věku. Často